

İMPARATORLUĞUN “EN UZUN ON YILI”NI YAZMAK: ÖMER SEYFETTİN HİKÂYELERİNDE FARKLI “ON TEMMUZ”LAR*

*Şehnaz ŞİŞMANOĞLU ŞİMŞEK***

ÖZET

Ömer Seyfettin, 36 yıllık kısa yaşantısına yedi ciltlik büyük bir külliyatı oluşturacak kadar makale ve öykü sığdırmıştır. Seyfettin’in kısa ama verimli yazarlık yaşamında II. Meşrutiyet’in ilanının (Hicri, 10 Temmuz 1324), ya da bazılarının isimlendirdiği gibi 1908 Devrimi’nin ve sonrasındaki gelişmelerin büyük etkisi vardır. Ömer Seyfettin’in 1902’de başladığını söyleyebileceğimiz yazarlık yaşantısında ana malzemelerinden biri; Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve onun çevresinde dönen düşünce akımları olmuştur. Yazar, önceleri bir asker sonra ise bir “muharrir” ve “öykücü” olarak hem bu süreçte görev almış hem de yazdığı makale ve öykülerle bu sürece yön vermiştir. Bu çalışmada Ömer Seyfettin’in bazı makaleleri ve öyküleri seçilerek, 1908’de ilan edilen Meşrutiyet’e, İttihat ve Terakki’ye ve İttihatçılara ilişkin görüşleri irdelenmiş ve bu görüşlerin ardındaki dinamikler ortaya konmaya çalışılmıştır. Meşrutiyet’in ilanından sonraki sıcak günleri Rumeli’de bir asker olarak yaşayan Ömer Seyfettin’in askerlikten ayrılarak Selanik’e gelmesiyle İttihat ve Terakki’yle olan ilişkisinin de kuvvetlendiği görülmektedir. Özellikle “Yeni Lisan” hareketinin teorisyenlerinden biri olarak *Genç Kalemler* dergisinin önemli isimlerinden biri olan yazar, bu dergi vesilesiyle sunduğu katkılarla da Cemiyet’in 1908 sonrası kültürel programının oluşmasında söz sahibi olmuştur. Ancak Seyfettin’in Meşrutiyet’e, İttihat ve Terakki’ye ve İttihatçılığa bakışının değişmeden kaldığı, her zaman Parti’nin ideallerini paylaştığı ve desteklediği söylenemez. Bu çalışma kapsamında çeşitli dönemde yazdığı makalelere ve öykülere baktığımızda yazarın kimi zaman İttihatçıları ve ideallerini ateşli bir biçimde savunduğu, kimi zaman da değişen konjonktürle birlikte onları şiddetli bir biçimde eleştirdiği görülmektedir. Elbette, 1908’den 1918’e kadar, Osmanlı imparatorluğunun belki de “en uzun 10 yılı”nı şekillendiren İttihat ve Terakki’nin, bütünlüklü “tek” bir hikâyesini anlatmak mümkün değildir. Ömer Seyfettin’in makaleleri ve öyküleriyle kendisini gösteren değişken tavrı da bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, II. Meşrutiyet Dönemi, 1908 Devrimi, İttihatçılar, İttihat ve Terakki Cemiyeti.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr., Kadir Has Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili Dersleri Koordinatörü, E-mail: sehnazsismanoglu@gmail.com

**WRITING THE “LONGEST 10 YEARS” OF THE EMPIRE:
DIFFERENT IMPRESSIONS OF THE “10TH OF JULY” IN
ÖMER SEYFETTİN’S SHORT STORIES**

ABSTRACT

Ömer Seyfettin managed to fit into his 36 year life a large corpus of stories and essays running to 7 volumes. The second proclamation of the *Meşrutiyet* (Constitution) in 1908 (the 10th of July, 1324 according to the Muslim calendar), also called the Revolution of 1908 by some historians, and the period following this proclamation had a huge impact on Seyfettin. A main focus of Seyfettin, who started to write around 1902, was the Second Constitutional Era (*II. Meşrutiyet*), the Committee of Union and Progress (CUP), the Unionists and the ideas evolving around these. Ömer Seyfettin first as a soldier, and later as a “columnist” and a “storyteller”, played a part in this process and also gave it direction through his essays and stories. In this study, some of Ömer Seyfettin’s selected stories and essays are used to analyse, and to understand the dynamics behind his ideas about the Constitution era, the CUP and the Unionists. It is observed that Seyfettin, who was a soldier in Rumelia after the proclamation of the *Meşrutiyet*, strengthened his relations with the CUP after leaving the military and coming to Salonica. He was especially influential in the formation of the culture programme of the Committee after 1908 through being one of the theorists of the “New Language” movement and through his contributions to the journal *Genç Kalemler*. However, it cannot be said that his ideas about the Constitution era, the CUP and the Unionists stayed the same through the whole period, nor did he support the Unionists’ ideals all the time. Looking at the essays and stories he wrote in different periods one can conclude that sometimes he is an enthusiastic supporter of the Unionists and at other times he violently criticizes them depending on circumstances. Certainly, it is not possible to narrate in a single story the multifaceted CUP which shaped the “longest 10 years” of the Ottoman Empire from 1908 to 1918. Seyfettin’s articles and short stories and his changing attitudes may be taken to be a reflection of this.

Key Words: Ömer Seyfettin, Second Constitutional Era, Revolution of 1908, Unionists, Committee of Union and Progress (CUP).

İlk ve ortaöğretimde modası hiç geçmeden okutulan, eserleri iktidarlar değişse de “100 Temel Eser”in içine her zaman dâhil edilen Ömer Seyfettin, 1920 yılında 36 yaşındayken Milli Mücadele’nin tam ortasında ölmeseydi, belki de Cumhuriyet rejiminin ilk Eğitim Bakanı olacaktı. Böyle düşünmemizi mümkün kılan en önemli neden, onun sonradan Cumhuriyet kadrolarını oluşturacak pek çok kimse gibi kariyerine bir asker olarak başlaması ve sonrasında özellikle Selanik’e gelmesiyle birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti’yle yakın ilişki içinde olmasıdır.¹

¹ Cumhuriyet kadroları ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki ilişki için bkz. Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, çev. Nüzhet Salihoğlu (İstanbul, İletişim Yayınları: 2013); Erik Jan Zürcher, *The Young Turk Legacy and the Nation Building: From the Ottoman Empire to Atatürk’s Turkey* (New York: I.B. Tauris, 2010).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

İçerisinde her türden, her renkten, her boyuttan, her cinsten taşı bulunduran bir avuç çakıl taşı olarak tanımlayabileceğimiz İttihatçıların o, hem asker hem de yazar olanlarından.

Ömer Seyfettin, 36 yıllık kısa yaşantısına yedi ciltlik büyük bir külliyyatı oluşturacak kadar makale ve öykü sığdırmıştır. Yaşadığı dönem bir imparatorluğun bittiği, üst üste savaşların yaşandığı ve Tarık Zafer Tunaya'nın deyişiyle “bir çağın, bir kuşağın, bir partinin” doğduğu ve kısmen sona erdiği bir dönemdir. Seyfettin'in kısa ama verimli yazarlık yaşamında Meşrutiyet'in, ya da bazılarının isimlendirdiği gibi 1908 Devrimi'nin² ve sonrasındaki gelişmelerin büyük etkisi vardır. Yazar, önceleri bir asker sonra ise bir “muharrir” ve “öykücü” olarak hem bu süreçte görev almış hem de yazdığı makale ve öykülerle bu sürece yön vermiştir.³ Bu çalışmada Ömer Seyfettin'in bazı makaleleri ve öyküleri belli bir kronoloji doğrultusunda seçilerek yazarın 24 Temmuz 1908'de ilan edilen Meşrutiyet'e⁴, İttihat ve Terakki'ye ve İttihatçılara ilişkin görüşleri irdelenecek ve bu görüşlerin ardındaki dinamikler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Giriş

İttihat ve Terakki hareketinin Türkçe roman üzerindeki etkilerini oldukça kapsamlı bir çalışmada ele alan Murat Koç, Türk tarihinin “en problematik dönemi” olarak nitelendirdiği 1889-1926 yılları arasındaki dönemin bütün meseleleriyle Türkçe romanda geniş bir yer bulunduğunu belirtmektedir. Koç, söz konusu dönemi hem İttihat ve Terakki hem de Türkçe romanlardaki gelişmeler açısından dört ayrı başlıkta incelemiştir. Buna göre; 1908-1918 yılları arasında İttihatçıların genellikle “vatansever” ve “hürriyet kahramanı” kimlikleriyle okura sunulduklarını, 1919-1922 döneminde İttihat ve Terakki'nin çok az romana konu olduğunu, 1923-1950 yılları arasında eleştirel söylemin görünür olmaya başladığını, 1950 sonrasında ise İttihat ve Terakki hareketinin farklı yönleriyle daha nesnel olarak öne çıkarıldığını ortaya koymaktadır.⁵ Araştırmacı Taner Timur ise, romancı ve hikâyecilerin İttihatçı kadrolara karşı daha eleştirel bir tutum sergilerken, daha çok tarihçilerin İttihatçı iktidarların reformlarını olumlayan bir konumda oldukları dile getirir.⁶ Ömer Seyfettin'in, hem bir kurmaca yazarı, hem de bir asker olarak başka bir ifadeyle hem kalemiyle hem de eylemleriyle Murat Koç'un altını çizdiği ilk iki döneme tanıklık etmesi, yukarıdaki tespitlerin neresinde durduğunun belirlenebilmesi açısından da önem arz etmektedir. Bu bağlamda, yazarın makalelerini ve öykülerini tarihsel bağlamıyla değerlendirilmek üzere öncelikle yaşam öyküsünden söz etmek yerinde olacaktır.

Ömer Seyfettin, yüzbaşı bir babanın oğlu olarak 1884'te Gönen'de dünyaya gelir. Dokuz yaşında Eyüp Askeri Rüşdiyesi'nde subay çocukları için açılan “sınıf-ı mahsusa”ya verilir⁷ ve böylelikle hayatını ve bakış açısını büyük ölçüde etkileyecek olan mesleğine ilk adımını atmış olur. Sonrasında Edirne Askerî İdadisi'ni bitirir. 1903'te Mekteb-i Harbiye-i Şahane'den piyade teğmeni rütbesi ile mezun olur ve Selanik'te bulunan Üçüncü Ordu, İzmir redif tümeni, Kuşadası redif taburunda göreve başlar. 1908 yılı sonları ya da 1909 yılı başlarında Selanik ordu merkezine gönderilir; oradan Manastır, Pirlepe, Köprülü, Cumayı Bâlâ kasabalarında görev alır⁸. Bu bölgeler

² Bu konudaki iki önemli kaynak için bkz. Şükrü Hanioglu, *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908* (New York: Oxford University Press, 2001); Aykut Kansu, *1908 Devrimi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995).

³ Ömer Seyfettin'i Türkçede hikâye türünün kurucu ismi olarak ele alan bir çalışma için bkz. Yılmaz Daşcıoğlu ve Okan Koç, “Batı Tarzı Türk Hikâyesinin Doğuşu ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ana Temalar”, *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Yeni Türk Edebiyatının Kaynakları), Volume 4/1-I, Winter 2009, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.567, 799-900.

⁴ Makale boyunca bu tarihi olay, yazarın kullanımına uygun olarak Hicri takvime göre 10 Temmuz (1324) olarak anılacaktır.

⁵ Murat Koç, *Türk Romanında İttihat ve Terakki* (İstanbul: Temel Yayınları, 2005), 601-602.

⁶ Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik* (İstanbul: Afa Yayınları, 1991), 189.

⁷ Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı* (İstanbul: May Yayınları, 1968), 578.

⁸ A.g.e., 579-580.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

aynı zamanda, Bulgar çetelerinin en çok faaliyet gösterdikleri yerlerdir⁹. Dolayısıyla 1908 Temmuz’unda ilan edilen Meşrutiyet’in ilk aylarında Rumeli’dedir. Hem bir asker hem de bir öykücü olarak orada yazdıkları bu nedenle de önem taşımaktadır. 31 Mart olaylarını Köprülü’deyken haber alır. Daha sonra burada yaşadıklarını 1911’de yazdığı “İrtica Haberi” adlı öyküsünde dile getirecektir. 17 Nisan 1909’da Hareket ordusu ile İstanbul’a gelir. 1911’de Ziya Gökalp aracılığıyla tazminatı ödenerek ordudan ayrılır ve Selanik’te *Genç Kalemler* dergisine katılır. 1912’de Balkan Savaşı’nın çıkmasıyla yeniden orduya çağrılır. Yunanlılara esir düşer ve on ay kadar Atina yakınındaki bir esir kampında kalır. 1913’te ise İstanbul’a dönerek ikinci defa askerlikten ayrılır ve yazarlık hayatına geri döner¹⁰. Ömer Seyfettin’in Meşrutiyet’in ilanının akabinde Makedonya’da bir asker olarak görev almış olması, oradaki gözlemleri, bizzat Meşrutiyet’i ilan eden ordunun içinde yer alması ve sonrasında Selanik’teki İttihat ve Terakki Merkezi’ne olan yakınlığı onun hem bir asker hem de bir öykücü olarak tanıklığını daha da anlamlı kılmaktadır.

Ömer Seyfettin’in İttihat ve Terakki ile ilişkileri hakkında Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı* adlı incelemesinde önemli bilgiler veriyor. Alangu, zaman zaman yazarın Teşkilat-ı Mahsusa’yla bir ilişkisi olduğu söylene de böyle bir bilginin şimdiye kadar tam anlamıyla doğrulanmadığından söz eder. Yine de Teşkilat-ı Mahsusa’nın bazı ileri gelenleriyle olan yakınlığı ve parti tarafından itibar görmesi onun rastgele bir partili olmadığını da göstermektedir. Ömer Seyfettin’in askerlikten ayrılıp Selanik’e gelişi *Genç Kalemler* dergisinin yayımlanmaya başlamasıyla yakından ilgilidir. Seyfettin’in ordudan ayrılıp, Selanik’e getirilmesinde Ziya Gökalp’in önemli bir rolü vardır.¹¹ *Genç Kalemler* dergisinin çıkış noktası *Hüsn ve Şiir* adlı dergidir. Bu dergiyi ünlü İttihatçı Doktor Nâzım’ın yeğenleri Manastır’da çıkarmaktaydı. 8 sayı devam eden bu dergi, Akil Koyuncu’nun önerdiği isimle içerikte de ciddi değişiklikler yapılarak Ali Canip ve Ömer Seyfettin’in katkılarıyla bambaşka bir çehreye bürünür. Mesul müdür ve imtiyaz sahipliğine de İttihat ve Terakki merkez-i umumîsinde kâtip olan Nesimî Sarım getirilir¹².

Dergi özellikle Ömer Seyfettin’in 1911’de isimsiz olarak yazdığı manifesto niteliğindeki “Yeni Lisan” yazısıyla dilde sadeleşmenin ve “milli edebiyat” yaratmanın çıkış noktası haline gelir.¹³ Yazar bu yazısında, üzerinde çok durduğu, öykülerini ve siyasetini belirleyen Yeni Lisan hareketinin çıkışını gerek bir kimlik uyanışı gerekse bunun dile yansıması olarak Meşrutiyet’e bağlamaktadır: “On Temmuz hepimize senelerce nisyana uğratılmış benliğimizi hatırlattı ve bu bir hareket etti ki yürüdü, her şeye, edebiyata kadar ilerledi: ‘Türklere millî bir lisan, millî bir edebiyat lâzımdır’ fikri uyandı. İşte Yeni Lisan taraftarı gençler böyle tabii olarak doğmuş bir fikri

⁹ A.g.e., 115.

¹⁰ A.g.e., 581.

¹¹ A.g.e., 427-428.

¹² *Genç Kalemler* dergisi ve Yeni Lisan hareketi ile ilgili ayrıntılar için bkz. Masami Arai, *The Genç Kalemler and The Young Turks : A Study In Nationalism* (Ankara: METU Press, 1985); Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995); Hülya Argunşah ve Oğuzhan Karaburgu, haz., *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayın Bildirileri*, (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2011). Dergide yer alan bütün yazılar için bkz. İsmail Parlatur ve Nurullah Çetin, haz., *Genç Kalemler Dergisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999).

¹³ “Yeni Lisan” hareketini “milli kimlik tesis etme,” “milliyetçilik” ve “milli edebiyat” kavramları etrafında değerlendiren ve hareketi, sistematik çalışmaların bir parçası olarak ele alan bir inceleme için bkz. Ayşe Demir, “Milli Kimlik İnşasında İleri Bir Hamle”, *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Mehmet Aydın Armağanı), Volume 7/4, Fall 2012, www.turkishstudies.net, DOI Number: :http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3338, 1395-1403. Yeni Lisan hareketi mensuplarının programını ortaya koyan *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* başlıklı anket kitapçığının Latin harfli metni için bkz. Hakan Sazyek, “Yeni Lisan Hareketinin ‘Meşhur’ Anketi ve Onun ‘Meçhul’ Kitapçığı Üzerine”, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-* ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı), Volume 8/13, Fall 2013, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5750, 365-383.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

haizdirler.”¹⁴ “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar” başlıklı başka bir yazısında ise yine siyasi dönüşümle birlikte dil devriminin de gerçekleşmeye başladığını vurgular; dolayısıyla Seyfettin’in meşrutiyetin ilk yıllarında devrimi alımlama biçiminin daha çok kültürel alanla ilgili olduğu söylenebilir:

“Siyasî inkılap ile uyanan gençlik ruhunu değiştirdi. İçtimaî sefaletimizin farkına vardı. Elimizde lisan ve edebiyat yoktu. (...) Siyasî inkılapla beraber, belki daha evvel uyanan, varlığını duyan, var olmağa niyet eden gençlik, dünyanın en güzel ve ahenkli lisanı olan Türkçeyi yalnız avam ve kadınlara, yalnız tekellüm lisanına bırakıp yine eski lisanla, yani ‘enderun argosu’ ile, milletine yabancı ve faydasız kalamazdı. Nitekim kalmadı. İsyan etti.”¹⁵

Ömer Seyfettin’in Selanik’e geldikten sonra parti ile ilişkileri, *Genç Kalemler*’deki çalışmaları, propaganda broşürleri hazırlaması, merkezde, ‘İttihat ve Terakki Kulübü’nde ve okulunda yapılan gece toplantıları ve seminer niteliğindeki gece dersleri çevresinde kümelenir. *Genç Kalemler* grubundan M. Nermi, Alangu’ya Selanik günlerine ait Ömer Seyfettin’le ilgili şu ayrıntıları anlatmaktadır:

Genç Kalemler’in anlattığı Türkçeyi yaymak için başka çarelere de başvurduk. Enver Paşa’nın başkanlığında toplantılar yapıldı. Sonradan Hasan Âli Yücel’in yaptığı gibi, Avrupa klasiklerinin yeni lisanla çevrilmesi için hazırlanıyorduk. (...) Bir taraftan da okul kitapları hazırlamağa girişmiştik. Dört kıraat kitabı ile iki imla kitabını ben hazırlamıştım. Selanik’te bastırmiştık. 1911 yılı idi. Maarif nezareti, bütün Türkiye’deki mekteplerde okuttu. O sırada bir seri propaganda risalesi de çıkarmıştık. Ben Merkezi Umumi tarafından Paris’e tahsile gönderilmeden önce, bunlardan çeşitli isimler altında 18 kadarı çıkmıştı. İşte bu risalelerin hepsini Ömer Seyfettin yazmıştı. Bunların her biri dil, tarih, politika konularında, bir millet yaratma amacına yönelmiş risalelerdi.¹⁶

M. Nermi’nin anlattıklarından İttihat ve Terakki partisinin kültürel politikasının şekillenmesinde ve yürütülmesinde *Genç Kalemler* dergisinin önemli bir işlev üstlendiği anlaşılmaktadır. Dergide yazarların ayrıca ders kitabı hazırlaması ve bunların Maarif Nezareti tarafından okullarda okutulması ve ayrıca Parti Merkezi tarafından yurtdışına dergi yazarlarının tahsile gönderilmesi derginin partiyle olan organik ilişkisini ortaya koymaktadır. Ömer Seyfettin bütün bu faaliyetlerin de merkezinde yer alır. Alangu, yazarın, mütareke dönemine kadar İttihat ve Terakki Merkezi Umumisi’nin kâtiplerinden biri olduğunu söyleyerek onun arkadaşlarından biri olan Süreyya Saltuğ’un bu konudaki düşüncelerini aktarır:

“Merkezi Umumi’de serkâtip idi. Bu mevki aldığı zaman ona mektup yazar: ‘İttihat ve Terakki Cemiyet-i celilesinin sır kâtibi’ derdim. Müddeti hayatımda bana bunun yüzünden ilk defa kırılmıştı. O, ancak bir noktadan İttihat ve Terakki’nin içindeydi. Edebiyatla meşgul olanlarla beraberdi. Partinin sekter takımı ile hiçbir zaman beraber olmamıştır. Politikacı olmayan bir İttihatçidir.”¹⁷

Alangu, Süreyya Saltuğ’a bu konuda katılmaktadır. Alangu’ya göre yazar, “parti çevrelerinde kendini daha çok askerlik arkadaşlarına bağlı duymuş, bunların politikaya

¹⁴ Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan”, *Makaleler I*, haz. Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, 2001, 120.

¹⁵ Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar”, *Makaleler I*, 169. Necati Mert, Ömer Seyfettin’in dil anlayışının genellikle ele alındığı biçiminden farklı olarak ulus-devletin dil anlayışıyla bağdaşmadığını, köken arayışına girmediğini, bu bağlamda çoğunlukla yan yana düşünülen Nurullah Ataç’tan farklı bir tavır sergilediğini belirtmektedir. Bkz. Necati Mert, *Ömer Seyfettin İslamcı, Milliyetçi ve Modernist Bir Yazar* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004), 459. Aynı çalışmada Mert, bu yazının ana düşüncesiyle örtüşen bir biçimde Ömer Seyfettin’in birbiriyle bağdaşmayacak kimi düşünceleri bir arada savunduğunu öne sürmektedir. Bkz. Mert, a.g.e., 460.

¹⁶ Alangu, a.g.e., 429.

¹⁷ A.g.e., 432.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

karışanlarını, yanlış yollarda bocalayanlarını zaman zaman uyarıyordu.”¹⁸ Ömer Seyfettin’in İttihat ve Terakki’ye partizanca bağlı olmaması ve partiye dair görüşlerinin dönem ve olaylara göre değişmesi ve yazdığı makaleler ve öykülerinde yarattığı karakterlerle parti politikalarını kendi bakış açısıyla ve ideolojisiyle kimi zaman kıyasıya eleştirmesi Alangu’yu bir ölçüde doğrulamaktadır.

Ömer Seyfettin’in doğrudan 10 Temmuz’u referans aldığı ilk yazısı bilebildiğimiz kadarıyla *Haftalık Serbest İzmir* gazetesine yazdığı 1 Ağustos 1908 tarihli “Hemdi-İstibdat” yazısıdır. Bu yazıda yazar, Hürriyet’in ilan olunmasıyla azlolunan eski paşalardan ve artık “hain” olarak nitelendirilerek tutuklanan eski rejim mensuplarından ve tek tek yakalanmaya başlanan hafiyelerden sevinçle söz etmektedir. Yazısının sonunda onlara seslenir:

“Siz muzafferiyet-i serbestî karşısında, galebe-i hürriyetin altında, hâkim-i derûnî olan lekedar vicdanınızın mücazat-ı azabı içinde ezilecek, mahvolacaksınız...Murdar kanınız dökülmeyecek, fakat bizim istiklâl-i mutlakımız karşısında kuruyacaktır!..”¹⁹

1911’de kaleme aldığı “Vatan Yalnız Vatan” adlı yazısında ise, gençlere “beynelmileliyet” fikrinden uzak durmayı öğütleyen yazar, 1911 gibi belki de henüz Türklüğün tam anlamıyla çoğu entelektüel tarafından savunulmadığı bir tarihte “büyük Türklük”ten söz etmektedir:

“Siyasî ve mukaddes *Osmanlığa esas olan, temel taşı olan*, büyük Türklüğün içtimaî kıymetini yükseltmek isteyen bazı genç muharrirler bu halis Türk isimlerini [Oğuz, Demirtaş, Ertuğrul, Uygur, Turgut vs.] müstear namlar olarak kullanıyorlar. Her yerde olduğu gibi, hususıyla şarkın her yerinde olduğu gibi, bizde de mürteciler var. Bunlar, siyasî Osmanlılığın vahdet ve itilâsına, içtimaî Türklüğün tekâmül ve tealîsine hizmet eden gençlere dehşetle garazdırılar.”²⁰ [vurgulamalar bana ait]

Ancak burada bir yandan Türkler “Osmanlığa esas olan, temel taşı olan” “asl-i unsur” olarak öne çıkarılırken, bir yandan da Osmanlılığın birliği savunulmaktadır. Seyfettin bu birlik fikrinin, milliyet fikrinin karşısında bir tehlike olarak “insaniyet” ve “beynelmileliyet” düşüncelerini koyar: “‘İnsaniyet’ fikri, ‘beynelmileliyet’ fikri intişar edince tabîî vatan aşkı, ‘milliyet’ asabiyeti kalmaz, millî ruh, Osmanlılık ruhu kuvvetsiz kalır. Kendi milliyetine malik olmayan fertler de yavaş yavaş ‘nüfuz mıntıkları’nın sultanlarına tâbi olurlar.”²¹ Buradaki Osmanlılık ruhu Seyfettin için Osmanlı dâhilindeki bütün gayri Türk ya da gayrimüslim toplulukları Osmanlılık düşüncesi altında birleştirmeyi hedefleyen Osmanlıcılık ideoloji anlamında değil, Türklerin kendi “milliyetlerine” sahip çıkarak muhafaza etmeleri gereken bir Türk merkezli bakış açısını ifade ettiği söylenebilir. Türk olmak henüz Balkan Savaşları sonrasında kazanacağı anlamından yoksun görünmektedir.

Masami Arai’nin *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği* adlı çalışmasında belirttiği gibi bu dönemde Türklük ve Osmanlılık birbirinin yerine kullanılabilen kavramlardır²². Arai, bu durumun *Genç Kalemler* bağlamında özellikle Fuat Köprülü ile girdikleri polemikte ortaya çıktığını söylemektedir. Köprülü, 1911’de *Servet-i Fünun*’da yayımlanan “Edebiyat-ı Milliye” yazısında “Genç Kalemler’in ileri sürdüğü o günkü edebiyatın ‘milli ruh’tan yoksun olduğu şeklindeki iddiayı reddeder ve ırk teriminin dikkatsizce kullanımına karşı uyarıda bulunur: Bu terim tek ve

¹⁸ A.g.e., 435.

¹⁹ Ömer Seyfettin, “Hemdi-İstibdat”, *Makaleler I*, 83. Murat Koç, Ömer Seyfettin’in Meşrutiyet’e olumlu bakışını yansıtan yukarıdaki yazıyla aşağı yukarı aynı tarihlerde yazılmış olan iki şiirden söz etmektedir. Bu şiirler, “Müekille-i Hürriyete” ve “Temmuz”dur. Bkz. Murat Koç, “Ömer Seyfettin’in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki”, *Bilig* 47 (Güz 2008): 121-146.

²⁰ A.g.e., 143-144.

²¹ A.g.e., 154.

²² Masami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 72.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

sabit bir anlama sahip değildir, coğrafi ve sosyal şartlara göre değişen bir içeriği vardır.”²³ Ali Canip, *Genç Kalemler*’de Yekta Bahir takma adıyla Köprülü’nün söylediklerine hemen bir karşılık verir: “Temsil ettikleri kavramın ‘ırk’ değil, ‘kavim’ olduğunu bildirir. Ona göre, kavim ortak bir dil kullanan sosyal birim demektir; dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan insanlar, ‘ırk’ grupları değil, ‘kavim’ gruplarıdır.”²⁴ Köprülü’nün eleştirisini bu şekilde karşıladıktan sonra kendi görüşlerini açıklar. Arai, bu görüşlerin Osmanlı Türk milliyetçiliğinin çapraşık niteliğini gösterdiğini belirtmektedir:

“Yazar [Ali Canip], yaşadıkları dönemi, eski değerlerin yıkıldığı, yenilerinin bulunduğu bir inkılap devri diye niteler, Türklük’le belirli bir yenilik’i özdeşleştirir. Türklere, kendi yeteneklerini geliştirerek ve taklidi reddederek ilerlemelerini ve böyle bir girişimin sonucunda da gelişmiş ülkeleri geçmelerini öğütler.”

Türklüğün bir soy meselesi olmadığını söyleyen Ali Canip, bunu Türklüğü ıslaha çalışan Çerkesler, Kürtler, Arnavutlar olduğunu söyleyerek temellendirmeye çalışır²⁵. Dolayısıyla, Arai’nin tezi söz konusu dönemde Türklük ve Osmanlılığın birbirinin yerine kullanılabilir olduğu durumdur. Ali Canip’in görüşlerinin yukarıda “Osmanlılık ruhu”ndan bahseden Ömer Seyfettin’le de aynı doğrultuda olması dikkat çekicidir.

1911: “İrtica Haberi” ya da On Temmuz’a Ordu’dan Bakmak:

Ömer Seyfettin, bu dönemde “İrtica Haberi” adlı öyküsünü yazar. 25 Haziran 1911’de *Genç Kalemler* dergisinde yayımlanan bu öykü “Bir zabitin cep defterinden” açıklamasını taşıyan Köprülü’de tutulmuş bir günlük şeklinde kurgulanmıştır. Alangu, Seyfettin’in bu öyküyü Köprülü’de asker olarak görev yaparken tuttuğu kendi not defterinde bazı değişiklikler yaparak yazdığını düşünmektedir.²⁶ Öyküdeki günlük 1 Nisan-3 Nisan 1325 tarihleri arasında yazılmıştır, yani 31 Mart vakasının hemen ertesi günleridir. Köprülü’de görev yapmakta olan adını bilmediğimiz bir zabıt 31 Mart’ın hemen ertesinde olayın haber alınmasıyla gelişen 2 güne yayılan olayları anlatmaktadır. Zabıt akşam taliminden sonra dinlenmek üzere arkadaşı Selanikli Akil’le birlikte istasyondaki kahvenin bahçesine bira içmeye gider. Yolda giderlerken maktul Serbestî muharririnden ve “Murat Bey’in denî taassubundan bahsederler”.²⁷ Burada bahsedilen kişiler 6 Nisan 1909 gecesi Galata Köprüsü’nde kimliği bilinmeyen kişiler tarafından öldürülen *Serbestî* gazetesi başyazarı Hasan Fehmi²⁸ ve bu konuda dikkat çekici yayın yapan *Mizan* gazetesinin sahibi Murat Bey’dir. Cinayetin İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından işlendiğinin konuşulduğu bir dönemde *Mizan* gazetesi “cemiyetler ve fırkalar karşısında ulemanın kimin haklı, kimin haksız olduğunu söylemesi”ni isteyen yayınlarıyla öne çıkar²⁹ Sina Akşin’e göre, Mizancı, ulemanın İttihat ve Terakki’yi mahkum edip, muhalefeti haklı bulmasını istiyordur. Dolayısıyla, 31 Mart Vak’ası gününden bir gün önce hazırlanmış bu yazı karşısında Mizancı Murat’ın 31 Mart Olayı’ndan önceden haberli olmadığını kabul etmek gerçekten zordur.³⁰ Öykümüze geri dönersek yolda giderken bütün bunları konuşan iki subayın İstanbul’da olan olayları İttihatçı iki subay gibi yorumladıkları söylenebilir. 31 Mart Vakası’yla ilgili ilk haber anlatıcıya şöyle ulaşır:

“Harbiye nâzırıyla sadrazamı vurmuşlar. Ahmet Rıza tehlikeli surette mecruh...” Telgraf müdürü “felaket”in ayrıntılarını şöyle anlatır: “Zaten dünden beri böyle bir haber bekleniyormuş.

²³ A.g.e., 70

²⁴ A.g.e., 72.

²⁵ A.g.e., 72.

²⁶ Alangu, A.g.e., 129.

²⁷ Ömer Seyfettin, “İrtica Haberi”, *Hikâyeler I*, haz. Hülya Argunşah (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 139.

²⁸ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki* (Ankara: İmge Yayınları, 2001), 181.

²⁹ A.g.e., 184.

³⁰ A.g.e., 185.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

Cemiyetin kaza merkezi, Merkez-i Umumî ile muhabere ediyormuş, ordu ve ahali ile İstanbul'a gidilecek ve Meşrutiyet iade olunacaktı. 'İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti' avcı taburu efradını iğfal etmiş. Onlar da 'Şeriat isteriz!' diye meclise hücum ve adliye nâzırını falan katletmişler..."

Duydukları üzerine anlatıcı "sarih bir acı" duyar: "Artık konuşamıyor, Akil ve müdürün konuştuğunu duymuyordum. Gözlerimin önüne dumanlı bir Balkan haritası geliyor. Türkiye'nin parçalandığını, bu müthiş ve nâmevcut haritanın kırmızı ve ateşin çizgili hudutlarının hafi ve çirkin bir el ile bozulduğunu, değiştirildiğini görüyormuş gibi oluyordum."³¹

Burada ilginç olan nokta, öykünün yayımlanma tarihine baktığımızda henüz Trablusgarp ya da Balkan Savaşı deneyimlenmemiştir. Buna rağmen yazar başkarakter üzerinden 31 Mart vakasını neredeyse Türkiye'nin çözülüşünün, Balkanların kaybedilişinin bir miladı olarak göstermektedir. Bunu yazarın o anki değil ama belki sonradan ortaya çıkan anakronik denilebilecek karamsarlığına bağlamak mümkündür.

Daha sonra, taburun kumandanı Sultan Hamit'i hedef gösteren bir konuşma yapar anlatıcı ve arkadaşlarına: "Arkadaşlar, emin olunuz ki Meşrutiyet'e, milletin ümidine vurulan bu yeni ve tahammül olunmaz darbe Sultan Hamid'tendir! Başka canı, başka katil aramayınız! Meşrutiyet onun için ölümdür; o zulmetmeden, öldürmeden, ağlatmadan, kan ve gözyaşı döktürmeden yaşayamaz, ölür."³² Ertesi gün miting düzenlenir. Hatipler birer birer sahne alır. Bir Bulgar çıkar ve sonra diğerleri devam eder. Anlatıcı onların nutuklarında İstanbul yerine Çarigrad dediklerini anlar. Ancak bunu yorumsuz bırakır, daha sonraki öykülerinde bu kelime Ömer Seyfettin için bir küfür gibi değerlendirilecektir. Kürsüye kaza kaymakamı çıktığında ise gayet "meşrutiyetçi" bir konuşma yapar: "Dinin, mezhebin, cinsiyetin, hükümetle hiç münasebeti olmadığını; hükümetler din, mezhep, cinsiyet için değil, menfaat üzerine tesis edilmiş olduğunu ve hükümetlerin diyanet ve kavmiyetle değil menfaatle kaim bulunduğunu çekinmeden tekrar ediyordu."³³ Burada "çekinmeden" sözcüğü yazarın bir nebze de olsa ihtiyatlı tavrını gösteriyor olabilir. Anlatıcının gözü bir an için medreseden bakan sarıklı hocalara ilişir. Onların bu konuşmaları neşesizlikle dinledikleri dikkatini çeker. Hatta, onlarda Meşrutiyete ve içtimaa karşı "tahkir" ve "garaz" görür ve bu tabloyu zihninde bir genellemeye dönüştürerek şunu söyler: "Tarih bize göstermiyor mu ki hürriyet ve serbestinin her tarzına ancak rahipler karşı gelmiş ve nihayet mağlup olmuşlardır."³⁴ Öykü, redif taburunun İstanbul'a doğru hareket etmek üzere hazırlıklara başlamasıyla sona erer. O gün Cuma namazında hutbe okunurken Sultan Hamit'in isminin müftülük emriyle okunmadığı vurgulanır.

Öyküye genel olarak bakıldığında, anlatının 31 Mart'ı Rumeli'de yaşamış olan bir askerinin deneyimlerini aktarması açısından önemli olduğu söylenebilir. Seyfettin, 1911'de yazdığı bu öyküsünde henüz Meşrutiyet'e dair inancını kaybetmemiş, 31 Mart hareketinin Meşrutiyet'e karşı "yobazlar" tarafından girilmiş bir "irtica hareketi" olduğunu düşünen böylelikle İttihatçı idealleri ve düşünceleri paylaşan bir yazar olarak öne çıkmaktadır. Özellikle, bu öyküde henüz gayrimüslimlere karşı ötekileştirici bir söylem kullanmaması yazarın Meşrutiyet'e odaklanan diğer öyküleriyle arasındaki farkı göstermektedir.

1913: "Hürriyet Bayrakları" ya da "On Temmuz'un Acı Biberleri"

1914'te kaleme aldığı "Milli Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset" adlı yazıda ise yazar bu kez bambaşka bir On Temmuz portresi çizecektir:

³¹ Seyfettin, "İrtica Haberi", 140.

³² A.g.e., 143.

³³ A.g.e., 144-145.

³⁴ A.g.e., 145.

“Meşrutiyet’ten evvel derin bir uykuya dalmış olan Türkler On Temmuz’da şedit bir sarsıntı ile uyanınca şaşaladılar. Bu pek tabii idi. Saatlerce uyuyan bir adam daha uykusuna kanmadan uyandırılırsa ne yapar? Kendini toplayamaz. Sebepsiz bir korku ile ürker. Gözlerini ovuşturmak ve davranmak ister. Hâsılı aptal bir mahmurluk...On Temmuz’dan sonra geçen bir ay muvazenesiz bir sarhoşluktan başka bir şey değildir. Her sokak başında bir nutuk irat olunuyor, herkes ‘uhuvvet, müsavat’ şiarlarına sahih nazarıyla bakarak söylediğinin mânâsını pek iyi bilmeyen hatipleri bütün kuvvetleriyle alkışlıyorlardı. Mazi, tarih, örf, muhit, din, âdet, an’ane, temayül vesaire tamamıyla ihmal olunuyor, hatta en alimler bile bu içtimaî esasları hatırlatmıyorlardı. İstibdat zamanında Avrupa’da çalışan Genç Türkler muvaffakiyet kazanmak için milliyetperverliklerini saklıyorlar, Avrupa’nın ve Türk düşmanlarının pek hoşuna giden ‘Tanzimat’ mevhumesine sarılıyorlardı. Yapılmak istenilen inkılâbı sözde yalnız Türkler yapmıyorlardı; bütün Osmanlılar...yani Rum, Bulgar, Sırp, Ulah, Yahudi, Arnavut, Ermeni ve diğer Osmanlılar...On Temmuz’un adı “Osmanlı İnkılabı” idi.³⁵

Aralık 1913’te *Türk Yurdu*’nda yayımladığı “Hürriyet Bayrakları” öyküsü yazarın bu düşüncelerle kaleme aldığı bir öyküdür. Öykünün altında 25 Temmuz 1326’da yazılmış olduğuna dair bir not vardır. Dolayısıyla Meşrutiyet’in ikinci senesine hitaben yazıldığı ifade edilmek istenmektedir. Ancak öykünün içeriğinden bunun daha sonraki senelerde yazılmış olabileceği düşünülebilir. Bu öykü de yine Rumeli’de geçmektedir. Demirhisar’dan Cumaybâlâ’ya gelerek geceyi “pis bir otelde” geçiren anlatıcı ertesi gün zurna ve davul sesleriyle uyanır: “Gerinirken yalancı inkılâbımızın, bu kansız ve hakikatte ancak mânâsız alkış tufanlarından ibaret olan zavallı düzme Türk inkılabının ikinci senesi olduğunu hatırladım. Evet, bugün milli bir bayramdı!.. ‘Lâkin, acaba hangi milletin bayramı?’ diye düşünerek kalktım.”³⁶ 1911’de yazdığı “İrtica Haberi” adlı öyküde kendisini Meşrutiyet’i koruyacak ve kolluyacak ordunun içerisinde gören yazar, bu öyküde “ben-anlatıcının” empati kurmadaki gücünü de kullanarak Meşrutiyet’e dair bambaşka görüşler iletmektedir. Meşrutiyet artık “zavallı düzme Türk inkılabı” olmuştur. Bu “düzme inkılap”ı hele bir “milli” bayram olarak kullanmak, “milli” olmayı artık Türk olmakla özdeşleştiren biri için çok zordur. Bayram alayını seyretmeye daha fazla dayanamayan anlatıcı tekrar yola çıkar. Yolda bir mülazıma rastlar. Mülazım da On Temmuz’u canı yürekten kutlamakta “[b]u bizim en büyük, en şanlı, en âli bir günümüz, en mukaddes milli bayramımız”³⁷ demektedir. Anlatıcı, “bu nasıl milli bayram? Hangi milletin bayramı?” sorusuna mülazımın “Osmanlı milleti” cevabını vermesi üzerine anlatıcı ve mülazım arasında bir münakaşa başlar. Mülazım Araplar, Arnavutlar, Rumlar, Bulgarların vs. Osmanlılar olduğuna inanmaktadır. Anlatıcı ise ona matematik kuralını hatırlatarak nasıl elmalar ve armutlar toplanamazsa ayrı milletlerin de bir araya toplanamayacağını söyler: bunların ayrı milletler olduğunu söyler:

“Bir cinsten olmayan şeyler cemedilemez. Meselâ on kestane, sekiz armut, dokuz elma...Nasıl cemededeceksiniz. Bu mümkün değildir. Ve bu imkânsızlık nasıl riyazî ve bozulmaz bir kaide ise birbirinden tarihleri, an’aneleri, meyilleri, müesseseleri, lisanları ve mefkûreleri ayrı milletleri cemedip hepsinden bir millet yapmak da o kadar imkânsızdır. Bu milletleri cemedip ‘Osmanlı’ dersenez, yanılmış olursunuz.”³⁸

Burada anlatıcı bir yandan pozitif bilimlerin kaidelerini sosyolojik kavramları açıklamak için kullanırken, öte yandan artık Osmanlılık ideolojisinin de sonunun geldiğini söylemektedir. Aşağı yukarı 1912’den itibaren yazdığı yazılarda ve öykülerde bu ideolojiyi şiddetle eleştiren Seyfettin için artık kendini Osmanlı olarak tanımlayan bir Türk düpedüz gayri Türkler özellikle de

³⁵ Ömer Seyfettin, “Milli Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset”, *Makaleler 1*, 330.

³⁶ “Hürriyet Bayrakları”, *Hikâyeler 1*, 229.

³⁷ A.g.e., 231.

³⁸ A.g.e., 233.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

gayrimüslimler tarafından kandırılmaktadır. “Milli Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset” adlı yazısında bunu açıkça ortaya koyar:

“‘Türk, Türkler, Türklük, Türkiye’ kelimeleri ağza alınmıyor, hatta en muktedir muharrirler ‘Memalik-i Osmanî’ye Avrupalıların Türkiye dediğine kızıyor ve Türkiye’de hiç Türk olmadığını iddia ediyorlardı. Uzun bir Tanzimat sekriyle uyumuş” olan halk, “hiçbir fikirle birbirine bağlı olmayan Türkler ferdî arzularla harekete başladılar. Meşrutiyet namı altında feci dramlar oynanıyordu.”³⁹

Seyfettin; Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ermeniler ve Arnavutlar gibi unsurların “Biz samimi Osmanlıyız...” diye Türkleri kandırdıklarını, “Türkler kendi milliyetlerini inkâr ederek Osmanlılık mevhumesine düştükçe” patrikhanelerinin etrafında kendi “vahdet”lerini canlandırdıklarını söylemektedir.⁴⁰ “Hürriyet Bayrakları” öyküsüne dönecek olursak, öykü tam da anlatıcıyı ve dolayısıyla yazarı doğrulayan bir sonla biter. Mülazım, uzakta görünen Bulgar köyünün kırmızı bayraklar asarak On Temmuz’u kutladıklarını söyler ve oraya gitmelerini ister. Anlatıcı gönülsüz de olsa bu teklifi kabul eder. Köye yaklaştıklarında onları, özellikle de mülazımı bir sürpriz beklemektedir:

On Temmuz bayramını tebci için asılan bayraklara baktım. Bunlar hava aldirmek için güneşe asılmış kırmızı biber dizileri idi... Alçak kapıdan gözükken kolları sıvalı, *pis, sarı esmer bir kadın hain ve mavi gözleriyle kızdırılmış vahşî bir hayvan gibi* bizi süzüyor, etrafımızda havlayan, sıçrayan, deliren köpeği mahsustan çağırıyordu. Şimdi hürriyet bayrakları sandığı şeylerin ne olduğunu gören mülâzım dudaklarını ısıyor, sapsarı kesiliyordu. Şaşkın bir sesle tarladaki Bulgara: Kolay gelsin gospodin! Dedi. Bulgar hala işini bırakmıyor, başını çevirip bize bakmıyordu. Gene yüzünü çevirmeden sert ve *bir küfür kadar çirkin bir şive* ile: -Neznam Türkçe bre... diye haykırdı.⁴¹ [vurgulamalar bana ait]

Ömer Seyfettin, burada öykücülükteki ustalığını da kullanarak kırmızı bayrakları acı biberlere dönüştürmüştür. Osmanlılık düşüncesi mülazım için artık gerçekliği mümkün olmayan acı bir idealdir. Bulgar köylüsünün betimlemesinde kullanılan “pis kadın”, “hain mavi gözler”, “küfür kadar çirkin şive” gibi ifadeler ise Seyfettin’in bu dönem öykülerinde çok sık rastlanılabilecek betimlemelerdir. Gayrimüslimler artık hainlikleri, vahşilikleriyle yansıtılacak, Türkçe dışında konuşulan herhangi bir dil “çirkin” ve “hain” olacaktır. Bu öyküde “yokluğuyla” dikkat çeken diğer bir husus ise İttihatçılara ya da İttihatçı kadroya olumlu ya da olumsuz herhangi bir gönderme yapılmamasıdır. Evet, “İnkılap” düzmedir, yalancısıdır, aldaticısıdır ama bu hareketin arkasında kimin olduğu, kimin bu düzmedelikten sorumlu olduğu da söz konusu edilmez. 1914’te yazdığı “Milli Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset” adlı yazıda Genç Türklerin “Hristiyan unsurların iki yüzlülüğünü görmelerini” Balkan Savaşı’na borçlu olduğunu söyler: “Genç Türkler Hristiyan unsurların bu iki yüzlülüğünü sezmekte gecikmediler. Fakat seslerini çıkaramıyorlardı. (...) Vakıaların lisanı ne kadar belîğdir! Balkan felaketlerinin nasıl üzerimize yıkıldığını, nasıl perişan olduğumuzu bir dakika düşünürsek hepsini anlarız.”⁴²

Yazar, Balkan Savaşı’nın içerideki yerli Hristiyanlarla onların dışarıdaki “hempa”larından oluşan son asır bir “Salibiyun”, Haçlı ordusu olarak görmektedir:

“Bizi Rumeli’de gafil avlayan bu uğursuz ittifakın temelleri Türkiye’de kurulduğunu felaketten sonra anladık. Evet, bütün halk –yalnız hainler ve budalalar müstesna- beş senedir nasıl gaflet sahasında çırpındığını anladı. İhmal olunan milliyet, ihmal olunan din esaslarına doğru bir

³⁹ Seyfettin, “Milli Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset”, 331.

⁴⁰ A.g.m., 331.

⁴¹ Seyfettin, “Hürriyet Bayrakları”, 236-237.

⁴² A.g.e., s.331.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

temayül baş gösterdi. (...) Türkler hatalarını anlamaya başladılar. Tanzimat sarhoşluğuyla unuttukları milliyetlerini nihayet hatırladılar.”⁴³ Bu yazıda, özellikle Balkan Savaşları bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir; yazar Balkan Savaşlarını “milliyetçi aydınlanma”nın bir miladı olarak görür. Aslında Balkan Savaşlarına kadar geçen sürenin Seyfettin’in algıladığı biçimde tam anlamıyla, yekpare Osmanlı bir dönem olduğunu söylemek de ne derece mümkündür? İttihat ve Terakki döneminin her dönem, değişmeyen yekpare bir ideolojiye tutunduğunu söylemek çok doğru değil gibi gözüküyor. Tarık Zafer Tunaya, “[ç]okuluslu bir imparatorluğu son demlerinde yönetmiş olan İttihat ve Terakki’nin ideolojisini sap[tamanın] kolay” olmadığını söylemektedir: “Bu arayış bizi bir çelişkiler yumağına götürebilir. Osmanlı İmparatorluğu çeşitli etnik bölgeleri ve milletleri çatısı altında toplayan çokuluslu bir devletti, bir imparatorluktu. Milliyetlerin çoğulculuğu yanı sıra ulusal ve yerel ideolojilerin de varlığı doğal bir sonuçtur.”⁴⁴ Yine Tuna’ya göre:

“Osmanlılık, Osmanlı devletinin bir etnik unsurlar birleşmesine (ittihad-ı anâsır) dayandığı tezini simgeleyen, dolayısıyla her kavmi yan yana yaşatma amacıyla, yapısal bir birim sayan siyasal bir formül olarak daima savunulmuştur. Etnik ve milli çıkarın korunma sistemi bu formülden kaynaklandığı için tartışmasız bir ortaklığa sahip olduğu içtenlikle olmasa bile benimsenmiştir.”⁴⁵

Osmanlılığın diğer milletler arasında şüpheye yaklaşılmamasının belki de nedenlerinden biri İttihat ve Terakki’de Osmanlılık düşüncesi bir ideoloji olarak hakimiyetini sürdürürken bile hala “anâsır-ı hakime” olarak Türk olmanın öne çıkarılması olabilir: “Osmanlı karışımı içinde Türklerin siyasal ve sosyal işlevi ne olmalıdır?” sorusuna “[b]irçok eleştiri arasında, Müslüman olmayan mebuslar-hatta Araplar ve Arnavutlar da dahil- iki noktada ısrar ediyorlar ve İttihatçı politikayı eleştiriyorlardı: Memuriyetlerin hep Türklere verilmesi ve Türkçe konuşulmayan bölgelere yerel dili bilmeyen memurların gönderilmesi...Ve de kanunların yalnız Türkçe olması...”⁴⁶

Balkan Savaşları’na kadarki dönemin tam anlamıyla Osmanlı olması her ne kadar tartışmalı bir noktaysa da Balkan Savaşı’ndan sonra bir ideoloji olarak özellikle Türk kimliğinin inşasında bu savaşın etkisi artık neredeyse tartışılmaz bir nokta olarak görülmektedir. Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı* adlı incelemesinde bu savaşın milli kimlik inşası açısından önemini anlatmaya öncelikle Zafer Toprak’tan bir alıntı yaparak başlar. Zafer Toprak, Balkan Harbi’nin Türkiye tarihinde bir dönüşümü vurguladığını belirterek şunları söyler: “Milli Mücadele bizce 1919’da değil 1912’de başlamıştır. Tüm bu savaşları sürdürecektir milli kimlik Balkan Harbi ile gündeme gelmiştir. Balkanlar’ın yitirilişi Osmanlı kimliğinin bir yana bırakılmasına, yeni bir milli kimlik olarak Türk milliyetçiliğinin ön plana çıkarılmasına neden olmuştur.”⁴⁷ Köroğlu, buradan hareketle, Balkan Savaşı’nın milli kimlik üzerindeki etkilerini şu şekilde özetler:

Balkan hezimetinin yarattığı şok, travma ve olumsuz sonuçlar gerek devlet yönetimi ve siyaset düzeyinde, gerek kültürel alanda, gerekse halk arasında Türk milliyetçiliğine yönelişi artırmış, Anadoluçuluk ve halkçılıktan yayılmacı ya da irredantist eğilimli Turancılığa kadar uzanan bir milliyetçilik yelpazesinin oluşmasına yol açmıştır. Yine bu dönemde, siyasal rakipleriyle amansız bir mücadeleye girişen İttihat ve Terakki, 22 Ocak 1913’te gerçekleştirdiği Babıali Baskını sonucu, denetleme iktidarı dönemini arkada bırakıp ipleri gittikçe daha fazla sıkıttığı doğrudan iktidar dönemine geçecektir. Balkan Savaşı, II. Meşrutiyet döneminin bütün

⁴³ A.g.e., s.331.

⁴⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C.3 (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1989), 303.

⁴⁵ A.g.e., s.173.

⁴⁶ A.g.e., s.173.

⁴⁷ Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 115.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

yanılsamalarını, liberal esintileri, unsurlar arasındaki kardeşlik ve Osmanlı birliği arayışlarını sona erdirecektir. İktidarı ele alan İttihat ve Terakki, soyunduğu “ülkeyi ne olursa olsun kurtarma misyonu” doğrultusunda hızla Türk milliyetçiliğine yönelecektir.”⁴⁸

Ömer Seyfettin de bu dönemde İttihat ve Terakki’ye “iman tazeler”. Balkan Savaşı’ndan sonra “Türk ruhu”nun uyanmasını, “Türklüğü ve Türkleri, Türklerin vatanını ve istikbalini kurtaran”ın İttihat ve Terakki Cemiyeti olduğunu söyler. Bunun da onun için en büyük göstergesi Edirne’nin geri alınmasıdır: “Edirne geri alındı. Düşmanlarımızla en muvafık ve hafif şartlar dahilinde muahedeler yapıldı. İttihat ve Terakki’nin en büyük muvaffakiyeti dahildeki anarşiyi, Türklerin arasındaki nifak ve şikâki pek az bir zamanda kaldırması idi.”⁴⁹ Burada yazarın sözünü ettiği “anarşi” muhtemelen Mahmut Şevket Paşa’nın bir suikast sonucu öldürülmesidir.

Makaledeki diğer önemli husus, “Hürriyet ve İtilaf” partisinin şiddetli bir biçimde eleştirilmesidir. Seyfettin, düşmanların [Avrupa ve Hristiyanları kastederek] birleşerek Hürriyet ve İtilaf fırkası üzerinden yeni bir oyun oynamaya hazırlandıklarını belirtiyor. Bu partiyi teşkil etmezden evvel ‘Muhalefetsiz meşrutiyet olmaz’ fikrini yavaş yavaş propaganda ederek Türkleri ikiye ayırmak ve muhalefete zemin hazırlamak” istediğini belirtiyor. Seyfettin, bu oyunun karşısında çarenin İttihat ve Terakki etrafında kenetlenmek olabileceğini söylüyor:

Biz İttihat ve Terakki’nin asıl fikirlerini bilmiyoruz. Fakat zannederiz ki, Türklüğü kuvvetlendirmek, yükseltmek, düştüğü gaflet ve cehalet uykusundan uyandırmak, sonra ‘İslam Beynemmileliyeti’ni teşkil etmek yegane mefkuresidir. Böyle muazzam ve mukaddes bir mefkure karşısında bizzat Türk olan bir fırkadan hangi vicdanlı Türk ayrılabilir? Türk ve Müslüman olduğu kadar böyle âli bir mefkureyi hakikat yapmaya çalışan milli bir fırkaya karşı muhalif bir fırka teşkiline kalkar? Kalksa bile bu kadar felaket ve bela derslerinden sonra kaç Türk onun arkasından gelir? (...) Türklüğe, Türklüğün siyasi müessesesi olan İttihat ve Terakki’ye muhalif bir fırkanın başına geçecek Türkün Türkiye’de hayat hakkı yoktur. Çünkü “Türk ilini esirgeyen Türk Tanrısı”nın yıldırımları onun başına düşer.⁵⁰

Burada ilginç bir biçimde önce, İttihat ve Terakki’nin “asıl fikirlerini” bilmiyoruz diyerek sözüne başlayan yazar, İttihat ve Terakki’nin nihai hedefinin bir İslam Beynemmileliyetçiliği olduğunu öne sürer. Bu düşüncede henüz 1914 yılında Arap miliyetçiliğinin yükselmemiş olmasının ve 1916’dan sonra İslamcılığın da terk edilerek Türkcülüğün yegâne geçerli ideoloji olarak kalmasının da etkisi vardır. Dikkat çekici diğer unsur ise birkaç yıl öncesine kadar birlikte kullanılan Türk ve Osmanlı tabirlerinin yerine Türk olmanın ve Türklüğün artık öne çıkan atıf olmasıdır. Türk olmak ve İttihat ve Terakki’li olmak Seyfettin’in gözünde neredeyse bir ve aynı şeydir. Hatta Türk ve Müslüman olup İttihat ve Terakki’nin dışında yer alacak bir Türk’ü vatan haini olarak görür ve onun Türkiye’de yaşam hakkı olmadığını belirtir. Çünkü yazar için İttihat ve Terakki dışındaki diğer partiler ya da gruplar Hristiyanlarla el ele verip ülkenin altını oymaktadırlar:

“Bir Türkün İttihat ve Terakki’den ayrılması kat’î bir cinayettir. Çünkü Türkiye’de bir Türk bu millî müesseseden ayrılıp nereye gidecek? Bir kere düşününüz ve arayınız. Mutlaka Hürriyet ve İtilafçı muhaliflerin koştukları yere, patrikhaneye değil mi?”⁵¹ Burada dikkate değer olan Türk ve Müslüman olmanın bir arada düşünülüyor olmasıdır. Ancak Türk olmak her zaman için ilk sırada zikredilir:

⁴⁸ A.g.e., 117.

⁴⁹ Seyfettin, “Milli Tecrübelerden Çıkarılmış Ameli Siyaset”, 342.

⁵⁰ A.g.e., 343-344.

⁵¹ A.g.e., 346.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

“Birinci derecede bir Türk, ikinci derecede bir Müslüman İttihat ve Terakki’den ayrılırsa milliyetini müdrük insanların nazarında haindir. Bir Türk ve Müslümanı İttihat ve Terakki’den asla bir prensip, bir içtihat ayıramaz” Burada yine henüz iflas etmemiş İslamcılığa da bir gönderme yapılmaktadır. İlginç olan, Müslümanlığa Türklükle birlikte bir değer atfedilirken yazarın, ülkeyi “esirgeyen” kutsal kuvvet” olarak “Türk Tanrısı”na işaret etmesidir. Dolayısıyla, yazar için İslam’ın bir inanç alanı olmaktan çok araçsal bir yönü olduğu söylenebilir. İttihat ve Terakki yazar için 1914 yılında “milli müessese” olarak “milli ve dini mefkürenin mabedi”dir” (346).

Aynı yıl, Osmanlılık düşüncesiyle alay eden mizah dozu yüksek “Gayet Büyük Bir Adam” yayımlanır. Öykü dergide şu açıklama ile yayınlanmıştır:

“Bu roman hem hakikat, hem de hayaldir. Ömer Seyfettin hakiki simaların bazı garabetlerini, tuhafıklarını ince, müstehzî kalemiyle göstermek suretiyle cahil, küstah, bilmediği mebahise, icâle-i kalem, itâle-i lisan etmekten korkmaz; adetleri gittikçe mütezâit bir gençliğin hâlet-i ruhiyesini gösteriyor, onları doğru yola davet ediyor. Romanın en büyük meziyeti metin bir sihr-i beyan ile en vâsi handeler tevhit etmesindedir. Kâriyerimizi güldürmek, nefis, zarif bir roman ihda etmek maksadıyla bu eseri neşrettik.”⁵²

Bu öyküde “Hürriyet’in ilan olunmasıyla” bir kahramanın etrafında gelişen gelişen komik olaylar mizahi, ironik bir dille anlatılır. Çantasını düşüren karakter çevresinde bulunanlardan yardım beklerken bunu şöyle dillendirmektedir: “Tezgâh başında hesap gören hür Osmanlılardan hiçbir kimse hür bir kardeşinin ziyanına eseflenmedi.” Başından türlü olaylar geçen karakter, en sonunda kaldığı otelin sahibiyle kavga eder ve tam onun boğazına sarılacakken artık dönemin Meşrutiyet olduğunu hatırlar ve kendi kendine şöyle der: “Lakin artık Meşrutiyetti... Böyle vahşice ve barbarca bir hareketin benden çıkması, doğrusu gençliğe, Meşrutiyete, ilme, insaniyete leke olabilirdi.”⁵³ Tahir Alangu, bu öykünün Ömer Seyfettin’in daha sonra çeşitli zamanlarda bölüm bölüm yazacağı Efruz Bey tiplemesinin öncülü olduğuna ifade eder. Alangu’ya göre, “bu parçayla ‘Efruz Bey’ romanının birinci bölümünün ilk yazılış şeklinin 1914 yılına kadar çıkması, İttihat ve Terakki Partisi’nin henüz bütün gücü ile ayakta durduğu yıllara kadar geri gitmesi, Ömer Seyfettin’deki eleştirici davranışın yıkılışla birlikte başlamadığını göstermektedir.”⁵⁴ Seyfettin’in bu öyküde eleştirel bir tavır geliştirdiği doğrudur ancak burada eleştirinin öznesi İttihat ve Terakki değildir, müphem bir Meşrutiyet ve özellikle de Osmanlıcılık eleştirisi söz konusudur. Osmanlıcılığı özellikle Balkan Savaşı’ndan sonra yerini Türkçülüğe bıraktığı bir dönemde alay konusu yapmak ise zaten dönemin hâkim atmosferini yansıtmaktadır. Ömer Seyfettin’in Alangu’nun sözünü ettiği tarzda İttihat ve Terakki’ye karşı eleştirel dozunu yükselttiği dönemin ise Birinci Dünya Savaşı’nın bitimiyle olduğu söylenebilir yani tam da artık İttihat ve Terakki’nin yıkılışından sonra.

1919: “Hürriyete Lâayık Bir Kahraman” ya da bir “İttihat-Terakki Parodisi”

1919 yılına gelindiğinde artık köprünün altından çok sular akmıştır. Ortada artık ne İttihat Terakki ne de “milli ve dini mefkürenin mabedi” vardır. I. Dünya Savaşı’nı kaybeden Osmanlı Devleti ve savaşta yenilginin yegâne sorumlusu olarak itham edilen kadro artık Anadolu’nun dışındadır. 1914 yılında “mefkure mabedi” olarak nitelendirdiği partiyi, yazar 1919’da yazdığı “Bizde Fırkalar” adlı yazısında nasıl tanımlayacağını bilemez:

“On senedir bizde çok fırkalar teşekkül etti. Hiçbirisi hayatta yer tutmadı. Bunun sebebi ne? İttihat ve Terakki asla bir fırka değildi. Öyle bir şeydi ki tarif olunamaz.” (...) İttihat ve

⁵² Seyfettin, “Gayet Büyük Bir Adam”, *Hikâyeler 1*, 245.

⁵³ A.g.e., 250.

⁵⁴ Alangu, a.g.e., 478-479.

Terakki bu üç zıddı [İslâmlık, Türklük ve İmparatorluk, yani Osmanlılık ideallerini] programında birleştirmeye çalışarak âdeta bir bozgun, bir anarşi ordusuna dönmüştür”⁵⁵

Henüz birkaç sene evvel, ülkedeki “anarşiyi” ortadan kaldırdığı söylenen yapılanma, 1919’da belli bir ideolojik bütünlükten yoksun olduğu gerekçesiyle bir “anarşi ordusu” olarak kabul edilmektedir. Partinin kurucu kadrosu da bundan payını alır: “İttihat ve Terakki evvelden ne idi? Sonra ne oldu? Evvela bir Meşrutiyet fırkasıydı. Sonra memleketin bünyesine uydu. Bir ‘Talat Paşa’ fırkası oldu. Fakat Talât Paşa yalnızdı. Karşısında kendisi gibi fırkalı bir şahsiyet yoktu. Gayr-i ihtiyarî otokrasi girdabına yuvarlandı.”⁵⁶

1914’te “Milli Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset” adlı makalesinde Türk olmayı İttihat ve Terakki mensubu olmaya eşitleyen yazar, yine 1919’da yazdığı “Türkçülük Fikri” adlı yazısında bundan tamamen vazgeçmiş görünmektedir:

“Bu muharebeden [Dünya Savaşı’nı kastederek] sonra yanlış fikirlerden biri de Türkçülük, yani milliyetperverlikle İttihat ve Terakki arasında bir münasebet tasavvur etmektir. İttihat ve Terakki bidayette Tanzimatçı idi. Babîlî’nin siyaset mirasını olduğu gibi almıştı. Sonra ‘İttihat-ı İslam’ mevhumesine temayül gösterdi. Bunda, ta sukutlarının arifesine kadar ısrar ettiler. En büyük mağlubiyetlerin acısını Sina çöllerinde tattık. En çok Türk oralarda öldü. Hakikî milliyetperverler Mısır seferinin falan tamamıyla aleyhinde idiler. Fakat Enver idaresinin dehşeti altında her muhalif gibi ağızlarını açamadılar.”⁵⁷

Yazar, kendisinin de aslında başından beri Meşrutiyet’e karşı olduğunu söyler: “On beş sene evvel Meşrutiyet arzusu bütün münevverlerin müşterek bir emeliydi. O vakit Hâmit Rıza ile çalışan bir sınıf arkadaşım beni bu Meşrutiyet fikrine imale etmeye çalışıyordu. Ona yazdığım mektuplarda Meşrutiyetin Osmanlı İmparatorluğu’nu mahvedeceğini anlatıyordum. Meşrutiyet millet haline geçmiş cemiyetlerin hakkı idi. Bizim sistemimize Avrupa’daki şeklinden pek başka bir Meşrutiyet lazımdı. Tabî pek bir gençtim, lafımı kimseye dinletemedim. Gürültüye geldi. Gülünç bir blöfle Meşrutiyet ilan edildi. Tehlike yedi başını birden gösterdi. Rumlar, Ermeniler, Sırlar, Bulgarlar, hatta Ulahlar millet haline geçmiş ve bizi kat kat geride bırakmışlardır. Türk daha ismini bilmiyor, devletin hududu içinde kendi mahvını hazırlayan unsurlara “Osmanlı kardeşlerim” diye sarılarak şapur şapur onları öpüyordu.”⁵⁸

Daha önceki yazılarında Meşrutiyet’i “miletin uyanması” anlamında sevinçle karşılayan yazarın buradaki söylemi Meşrutiyet’e başından beri karşı olduğu şeklindedir. Alıntının devamında İslam olan Arnavutların kendilerini ayrı bir millet olarak görerek bağımsızlıklarını istemesi yazar tarafından meşru bir istek olarak algılanmaktadır. Ancak aynı istek Rum ya da Ermeni yerli Hristiyanlar tarafından dillendirildiğinde onları arkadan vurmakla, Haçlı ordularıyla birleşmekle suçlamaktadır. Hatta, Arnavutlara muhtariyet vermemekte direnen İttihatçıları “milliyet düşmanlığı” ile suçlamaktadır. Böylelikle, 1918 kongresiyle ismi dahi ortadan kalkan İttihatçıları suçlamak dönemin genel bir eğilimi olduğundan bu akıma Ömer Seyfettin’in de dâhil olduğu söylenebilir.

Yazar, böyle bir dönemde, “Hürriyete Lâyık Bir Kahraman”ı (1919) yazar. Öykü, ilk olarak *Vakit* gazetesinde 13 parça olarak tefrika edildikten sonra yine aynı gazetenin basım evinde basılarak 1919’da cep kitabı boyunda yayınlanır.⁵⁹ Bu öykünün kahramanı Ahmet Bey, “Gayet

⁵⁵ Ömer Seyfettin, “Bizde Fırkalar”, *Bütün Eserleri, Makaleler2, Tercümeleler*, haz. Hülya Argunşah (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001), 163.

⁵⁶ A.g.m., 164.

⁵⁷ Seyfettin, “Türkçülük Fikri”, *Bütün Eserleri, Makaleler2, Tercümeleler*, 200.

⁵⁸ A.g.m., 201.

⁵⁹ Alangu, a.g.e., 480.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

Büyük Bir Adam” öyküsünün kahramanı gibi Hürriyet ilanı ile birlikte kendisinde büyük değişikliklerin meydana geldiği biridir. Bu ani değişen kahraman motifini yazar, özellikle Meşrutiyete ilişkin öykülerde oldukça sık kullanmaktadır. Bununla, bir tür köksüzlüğe, eskiden kopmaya gönderme yaptığı söylenebilir. Ahmet Bey, hariciye dairesinde çalışan bir memurdur ve o gün kaleme geldiğinde “yirmi dört saat evvel Allah’tan ziyade Abdülhamit’ten korkan kâtiplerin henüz benizlerine kan gelememişti[r].”⁶⁰ Kalem açısından Ahmet Bey’in durumu kuşkuludur çünkü ne olduğu hakkında çeşitli rivayetler vardır: “Bütün bir kalem ondan bir ‘Babiâli kuşkusuyula’yla korkardı. Bir sene evvel iki bin beş yüz kuruş maaşla ‘bâ-irade-i seniyye’ gelen bu beyi amirleri hafiye, madunları ‘Jöntürk’ sanırlardı.”⁶¹ Ahmet Bey’e, “herkesten ismini, münasebette bulunduğunu sakladığı hamisi paşa” bir gün evvel “yarın hürriyet ilan olunacak” demişti.⁶² “O ana kadar tamamıyla mabeyine mensup geçinen Ahmet Bey, velinimetinin konağından çıkarken o kadar ‘hürriyetperver’di ki yanında Namık Kemal’le Mithat Paşa halis istibdat taraftarı kalırlardı.”⁶³ Dolayısıyla Ahmet Bey de diğer karakterler gibi günün modasına uyarak bir günde değişmiştir. Hürriyetin ne olduğunu tam olarak kendisi de anlayamadıysa da ertesi gün daireye gittiğinde kendini tutamayarak “Yaşasın hürriyet!” diye bağırır. Kâtipler yavaş yavaş onun etrafında toplanmaya başlar, bir saat sonra ise büyük meclis salonundadır. Bütün hükümet erkânı karşısındadır ve ona “Ey kahraman-ı hürriyet! İstibdatı nasıl devirdin diye sormaktadır?”

“Ama Ahmet Bey yalnız ‘hürriyet’in lafını biliyordu. Bunun nasıl istihsal olduğundan, müstebitin nasıl Kanun-ı Esâsiyi verdiği falan hiç mâlumâtı yoktu. Avrupa’da Jöntürkler bulunduğunu biliyordu. Lâkin bunlar kimdi? Haberi yoktu. Hatta bir Jöntürk ismi bile tanıyamıyordu. Fakat işte herkes, bu binlerce hükümet memuru, bu müsteşar, bu müdürler, mümeyyizler, hulefalar, kâtipler ondan ‘Jöntürklerin kimler olduğunu’ sormuyorlar; kendisinin, bizzat kendisinin hürriyeti nasıl istihsal ettiğini anlamak istiyorlardır.”⁶⁴

Ahmet Bey de zaten o noktadan sonra kendi yarattığı rolünü benimseyerek oynamaya başlar ve kendine bir Hürriyet kahramanı modeli çizer. Buna göre gerçekçiliğin sınırlarını zorlayarak cemiyetlerinin merkezinin Patagonya’da olduğunu, Sulukule’den Yıldız Sarayı’na bir tünel kazarak saraya ulaştıklarını, Hamit’in sakalına asılarak ona nasıl Hürriyeti ilan eden iradeyi yazdırdığını anlatır. Bütün bunlar anlatılırken ironinin dozu yükselir, anlatı mizaha evrilir. Ahmet Bey, evine kalabalıktan giremez, ancak akrobatik hareketler yaparak bir ipe tutunarak balkondan girer. Bu arada çevresindeki kişiler, onu izleyen kalabalık, annesi vs. gibi karakterler de eleştiriden payını alır. Diğer öykülerde rastladığımız Osmanlılık karşıtı söylem, gayrimüslimlerin dost görünüp düşman olmaları izleği de bu öyküde bütün şiddetiyle devam etmektedir: “Birkaç dakika içinde Galata’da dükkanlar kapandı. ‘Patrida’ları olan Türkiye’yi ateşinden yanacak derecede şiddetli bir muhabbetle seven sevgili sadık ‘yerli Yunanlı’ kardeşçiklerimiz de hemen Jöntürkün alayına katıldılar.”⁶⁵ Ahmet Bey’in annesi de otuz senedir İstanbul’da oturduğu halde Türkçe konuşmasını öğrenememiş bir Çerkeştir.⁶⁶

Ahmet Bey sonunda kendi ismini de beğenmez olur, kendine hiç işitilmemiş, kullanılmamış bir isim arar. Hürriyetin üç meşhur şiarından birer harf almasını düşünür, hürriyet, müsavat, uhuvvet yazar. Onlardan humma, ham, amh gibi isimler üretir ama hiçbirini beğenmez. Sonunda kendine Efruz adını takar. Aslında Efruz ismi Türk Edebiyatında başka karakterleri de

⁶⁰ Ömer Seyfettin, “Hürriyete Lâyık Bir Kahraman”, *Bütün Eserleri, Hikâyeler 4*, haz. Hülya Argunşah (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 28.

⁶¹ A.g.e., 28-29.

⁶² A.g.e., 31.

⁶³ A.g.e., 31.

⁶⁴ A.g.e., 35.

⁶⁵ A.g.e., 40.

⁶⁶ A.g.e., 42.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

çağrıştırmaktadır. Bunların başında Ahmet Mithat'ın Felatun'u, Rezaizade Ekrem'in Bihruz'u gibi alafranga züppe tipler gelmektedir. Efruz'la onların arasında büyük benzerlikler vardır. Hepsisi kibar, zengin ailelerden gelir, şıktır, giyimine düşkündür ve hatta kadınsıdır. Efruz'un da "elleri pek pembe, pek temizdir, kadın eli gibi"dir.⁶⁷ Nurdan Gürbilek, *Kör Ayna, Kayıp Şark* adlı çalışmasında şimdiye kadar "alafranga züppe" tipiyle ilgili yapılan yorumlara yeni bir bakış açısı kazandırarak onu yalnızca "ulusal alegori"yle değil, "toplumsal cinsiyet" kavramlarıyla da ilişkilendirir:

Yabancı arzuların peşinde bir ucubeye dönüşen züppenin hikayesi, kudretini yitirmiş imparatorluk topraklarında gecikerek modernleşmenin yol açtığı bozulma endişesinin, kültürel melezleşmenin doğurduğu kendini kaybetme korkusunun hikâyesidir. Ama züppe figürüne daha yakından baktığımızda, bu ulusal endişenin bir cinsel endişeyle iç içe geçmiş olduğunu fark ederiz. Erilliğini kaybetmiş ya da bir türlü erilleşememiş oğulun, hadım edilmiş ya da kadınsılaştırmış genç erkeğin, yani bir kadın-adamın hikâyesidir aynı zamanda züppenin hikâyesi. O halde ilk romanlardaki züppe bolluğu yalnızca yerel-ulusal kimliği yitirme, bir "ödünç şahsiyet"e dönüşme korkusunu değil, bu korkuyla iç içe geçmiş bir ikinci telaşı, bir ödünç cinsiyete dönüşme endişesini de yansıtır. Bu endişeye "kadınsılaştırma endişesi" diyeceğim ben.⁶⁸

Efruz da burada bir yandan ulusal alegori kavramına koşut bir biçimde Hürriyetin ilanıya ne olduğunu şaşırarak, köksüzleşen, kendine yeni bir isim ve yeni bir kimlik uyduran, bütünlüklü bir "iç dünya"dan yoksun, dış görünüşüyle hareketiyle, kendine okuduğu ve duyduğu hayatlardan sahte bir hayat inşa eden bir kukla-karakter gibidir. İktidarları boyunca birçok şeyle birlikte en çok ataerkilliği, silahı, iktidarı çağrıştıran İttihatçı tipinin yerine kadınsı bir karakteri koyarak yazar belki de eleştirisinin dozunu, alayı da daha da arttırdığını düşünmektedir. Berna Moran'ın da çok temelli bir biçimde ortaya koyduğu biçimde alafranga züppe Türk romanında evrim geçirerek alafranga haine dönüşmüştür:

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı kapitalizmine kapılarını açtığı ve bir Türk ticaret burjuvazisinden yoksun olduğu günlere ait ilk züppe tipi etkin bir ekonomik işlev yüklenmez; tüketim ekonomisinin akıntısına kapılmış komik bir budala olarak, israf ve borç politikasıyla çıkar karşımıza. 1920'lerin romanlarında ise, İttihat ve Terakki'nin bir Türk burjuvazisi yaratma çabalarıyla yeşeren ve Birinci Dünya Savaşı'nda savaş zengini olan vurguncu bir alafranga züppe buluruz. Savaş sonunda İttihat ve Terakki hükümeti dağılıp gidince, çıkarını, bu kere, emperyalist İtilaf Devletleri'nin işbirlikçisi olmakta gören bu zümrede, Batı hayranlığı nihayet vatan hainliğine dönüşür.⁶⁹

Efruz'a gelince züppe ve hainin tam ortasında durduğu söylenebilir. Bütün dışa açıklığıyla, gülünçlüğüyle ve taklitçiliğiyle ne kadar züppeye yakınsa, her an işbirliğine girişebileceği ikiyüzlülükleriyle ona destek veren gayrimüslimlere yakınlığıyla, kendini bir "Türk" olarak bilmezliğiyle hain olabilmeye çok yakındır. Seyfettin'in diğer öykülerinde yer vereceği savaş zenginlerine zemin hazırlamaktadır.

Peki öykünün sonunda ne olur? Artık Efruz olan Ahmet Bey bir gün İttihat ve Terakki İstanbul Heyet-i Merkeziyesi'nden bir telgraf alır. Oldukça ağdalı bir Osmanlıcayla yazılmış olan bu telgrafi –aslında bu telgrafın kendisi de bir parodi gibidir- tıpkı *Araba Sevdası*'nın Bihruz'u gibi anlayamaz. Hatta İttihat ve Terakki'nin ne anlama geldiğini dahi çözemez: "Bu kulüp nereden çıkmış?"⁷⁰ der. Heyet onu kulübe davet etmektedir. Kulübe her şeyden habersiz olarak gittiğinde

⁶⁷ A.g.e., 38.

⁶⁸ Nurdan Gürbilek, *Kör Ayna, Kayıp Şark* (İstanbul: Metis Yayınları, 2004), 55-56.

⁶⁹ Berna Moran, "Alafranga Züppeden Alfranga Haine", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 202.

⁷⁰ Seyfettin, "Hürriyete Lâyık Bir Kahraman", 64.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

kendisini “asıl İttihat Terakkiciler” karşılar. Onu sorgudan geçirerek asıl maksadını kim olduğunu öğrenmeye çalışırlar. “Onun ‘hiçbir şeyden haberi olmadığını’, sırf gösteriş, sırf nümayiş, sırf satış için bu kadar gürültüye sebebiyet verdiğini anlayınca hepsi birden kahkahalarla gülüşmeye başlarlar.”⁷¹ Efruz Bey kısa bir süre için hapishaneye yollarır, halk onu üç günde unutmuştur, bu maceradan ona yalnızca Efruz ismi kalır!

Öyküye genel olarak baktığımızda buradaki en büyük farkın “hürriyet” ve İttihat ve Terakki söz konusu olduğunda öncelikle mizahın dozunun yüksek olmasıdır. Efruz’un adının geçtiği “Asilzadeler”, “Tam Bir Görüş”, “Bilgi Bucağı” gibi diğer öykülerde de bu mizah anlayışı devam eder ancak bu öykünün dışında diğer öykülerde doğrudan İttihat ve Terakki’ye işaret edilmemektedir; Meşrutiyet yönetiminin bazı isimlerine örtük olarak gönderme yapılmaktadır. Öykünün 1919 yılında, İttihatçıların ve Jöntürklerin aleyhine kolaylıkla konuşulabileceği, yazılabileceği bir atmosferde yazılmış olması bu mizahın arkasındaki tarihsel bağlamı da ortaya koymaktadır. Ömer Seyfettin’in tam olarak içerisini doldurmasa da İttihatçıların hiç değilse bir kısmının paylaştıkları idealleri ya da cemiyete mensup bazı kişileri alaya alarak öyküleriyle olumsuzlaması İttihatçı aleyhindeki söylemleri de öyküleriyle popülerleştirmesini sağlamıştır. Belki de böylelikle, Cumhuriyet sonrasında da çok okunan bir yazar olarak İttihatçı karşıtı söylemi öyküleriyle beslemiştir. Efruz Bey öyküsünün sonunda ortaya çıkan İttihatçı karakterlerin ne türden özelliklere sahip oldukları da belirsizdir. Dolayısıyla örneğin Kemal Tahir’in *Kurt Kanunu*’nda⁷² yaptığı gibi iyi itttihatçı-kötü itttihatçı ayrımı bu öyküde mevcut olmadığından okur için “gerçek” İttihatçı figürü de eksik kalmaktadır. “Sahte”, “gülünç”, “kadınsı” Efruz’un yerine “hakiki”, “güçlü”, “erkek” bir İttihatçı profili konmadığından İttihatçılık da öykünün sonunda “ne idüğü belirsiz” bir cemiyet olarak algılanmaktadır.

Sonuç

Ömer Seyfettin’in 1902’de başladığını söyleyebileceğimiz yazarlık yaşantısında ana malzemelerinden biri Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve onun çevresinde dönen düşünce akımlarıdır. Meşrutiyetin ilanı sonrasındaki sıcak günleri Rumeli’de bir asker olarak yaşayan Ömer Seyfettin’in askerlikten ayrılarak Selanik’e gelmesiyle İttihat ve Terakki’yle olan ilişkisinin de kuvvetlendiği görülmektedir. Özellikle “Yeni Lisan” hareketinin teorisyenlerinden biri olarak Genç Kalemler dergisinin önemli isimlerinden biri olan yazar, bu dergi vesilesiyle sunduğu katkılarla da Cemiyet’in 1908 sonrası kültürel programının oluşmasında söz sahibi olmuştur. Ancak Seyfettin’in Meşrutiyet’e, İttihat ve Terakki’ye ve İttihatçılığa bakışının değişmeden kaldığı, her zaman Parti’nin ideallerini paylaştığı ve desteklediği söylenemez. Bu çalışma kapsamında çeşitli dönemde yazdığı makalelere ve öykülere baktığımızda yazarın kimi zaman İttihatçıların ve ideallerinin ateşli bir savunucusu, kimi zaman da değişen konjonktürle birlikte onların şiddetli bir eleştirmeni olduğunu görüyoruz. Elbette, 1908’den 1918’e kadar, imparatorluğun belki de en uzun 10 yılını şekillendiren İttihat ve Terakki’nin, bütünlüklü “tek” bir hikâyesini anlatmak mümkün değil. Ömer Seyfettin’in makaleleri ve öyküleriyle kendisini gösteren değişken tavrı da bunun bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

AKŞİN, Sina (2001). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Yayınları.

ALANGU, Tahir (1968). *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*. İstanbul: May Yayınları.

⁷¹ A.g.e., 67.

⁷² Kemal Tahir, *Kurt Kanunu* (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1999).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

- ARAI, Masami (1985). *The Genç Kalemler and The Young Turks : A Study In Nationalism*. Ankara: METU Press.
- ARAI, Masami (2008). *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARGUNŞAH Hülya ve Oğuzhan KARABURGU, haz (2001). *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri*. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- DAŞÇIOĞLU Yılmaz ve Okan KOÇ (2009). “Batı Tarzı Türk Hikâyesinin Doğuşu ve Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ana Temalar.” *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Yeni Türk Edebiyatının Kaynakları). Volume 4/1-I, Winter 2009, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.567>, 799-900.
- DEMİR, Ayşe. “Milli Kimlik İnşasında İleri Bir Hamle.” *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Mehmet Aydın Armağanı). Volume 7/4, Fall 2012, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3338>, 1395-1403.
- GÜRBİLEK, Nurdan (2004). *Kör Ayna, Kayıp Şark*. İstanbul: Metis Yayınları.
- HANIOĞLU, Şükrü (2001). *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908*. New York: Oxford University Press.
- KANSU, Aykut (1995). *1908 Devrimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KOÇ, Murat. “Ömer Seyfettin’in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki.” *Bilig* 47 (Güz 2008): 121-146.
- KOÇ, Murat. *Türk Romanında İttihat ve Terakki*. İstanbul: Temel Yayınları, 2005.
- KÖROĞLU, Erol (2004). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- MERT, Necati. *Ömer Seyfettin İslamcı, Milliyetçi ve Modernist Bir Yazar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004.
- MORAN, Berna (1995). “Alafranga Züppeden Alafranga Haine”. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I* içinde, 196-202. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖKSÜZ, Yusuf Ziya (1995). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- PARLATIR, İsmail ve Nurullah ÇETİN, haz (1999). *Genç Kalemler Dergisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SAZYEK, Hakan (2013). “Yeni Lisan Hareketinin ‘Meşhur’ Anketi ve Onun ‘Meçhul’ Kitapçığı Üzerine.” *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-* ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı). Volume 8/13, Fall 2013, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5750>, 365-383.
- SEYFETTİN, Ömer (1999). *Bütün Eserleri Hikâyeler 1*. Haz. Hülya Argunşah. Dergâh Yayınları.
- SEYFETTİN, Ömer (1999). *Bütün Eserleri Hikâyeler 2*. Haz. Hülya Argunşah. Dergâh Yayınları.
- SEYFETTİN, Ömer (1999). *Bütün Eserleri Hikâyeler 4*. Haz. Hülya Argunşah. Dergâh Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

- SEYFETTİN, Ömer (1999). *Bütün Eserleri Makaleler 2, Tercümeleler*. Haz. Hülya Argunşah. Dergâh Yayınları.
- SEYFETTİN, Ömer (2001). *Bütün Eserleri Makaleler 1*. Haz. Hülya Argunşah. Dergâh Yayınları.
- TİMUR, Taner. *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. İstanbul: Afa Yayınları, 1991.
- TUNAYA, Tarık Zafer (1989). *Türkiye’de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki*. C.3. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- ZÜRCHER, Erik Jan (2010). *The Young Turk Legacy and the Nation Building: From the Ottoman Empire to Atatürk’s Turkey*. New York: I.B. Tauris.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

